

Forskningsetiska delegationen

TENK

Verksamhetsberättelse 2003

1 Forskningsetiska delegationens uppgifter

Forskningsetiska delegationen, som tillsatts av undervisningsministeriet, skall enligt förordningen om densamma (1347/1991)

- 1) göra framställningar och avge utlåtanden till myndigheter i forskningsetiska lagstiftningsfrågor och andra forskningsetiska frågor,
- 2) fungera som sakkunnigorgan vid utredningen av forskningsetiska problem,
- 3) ta initiativ för främjande av forskningsetiken samt främja diskussionen om forskningsetik i Finland,
- 4) följa den internationella utvecklingen inom sitt område och delta aktivt i internationellt samarbete samt
- 5) sprida information om forskningsetiska frågor.

2 Delegationens sammansättning (1.2.2001–31.1.2004)

År 2003 har rektor Gustav Björkstrand (Åbo Akademi) varit ordförande för delegationen, medan professor Jaana Hallamaa (Helsingfors universitet) har varit vice ordförande. Jur.kand., M.A. Salla Lötjönen har tjänstgjort som delegationens generalsekreterare. Delegationens kansli finns i anslutning till Vetenskapliga samfundens delegation.

Delegationen har åtta medlemmar och dessutom har docent Marja Simonsuuri-Sorsa varit ständig sakkunnig. Delegationens medlemmar, för vilka suppleanter inte har utsetts, är följande:

Generalsekreterare Arja Kallio (Finlands Akademi)
Specialforskare Veikko Launis (Åbo universitet)
Professor Olli Mäenpää (Helsingfors universitet)
Överassistent Sinikka Parkkinen (Joensuu universitet)
Professor Amos Pasternack (Tammerfors universitet)
Forskningsprofessor Matti Sarvas (Folkhälsoinstitutet)
Direktör Mervi Sibakov (Teknologiska utvecklingscentralen)
Professor Irma Sorvali (Uleåborgs universitet)

3 Forskningsetiska delegationens verksamhet

År 2003 sammanträdde delegationen sex gånger. Dess syfte var att (1) förebygga vetenskaplig oredlighet genom att sprida information om och ordna utbildning i samt seminarier kring principerna för god forskningspraxis, (2) utveckla samarbetet med universiteten och högskolorna samt bistå högskolorna och forskningsinstituterna vid anordnandet av utbildning i forskningsetik, (3) utveckla och övervaka processerna kring utredningen av forskningsetiska oegentligheter, (4) vara synlig i offentligheten i samband med spridningen av information om forskningsetiska frågor o.dyl. och (5) delta aktivt i den forskningsetiska debatt som förs både i Finland och internationellt.

3.1 Förebyggande verksamhet och utbildning

Forskningsetiska delegationen arrangerade fyra utbildningsseminarier 2003. Under de av Finlands Läkarförbund arrangerade Läkardagarna anordnade de etiska delegationer som sorterar under olika ministerier (Forskningsetiska delegationen, Samarbetsgruppen för försöksdjursverksamhet, Riksomfattande etiska delegationen inom hälso- och sjukvården, Delegationen för bioteknik och Gentekniknämnden) 9.1. ett seminarium under rubriken ”Tutkimuseetiikka – kaltevan pinnan kysymys?” (Forskningsetik – en fråga om det sluttande planet?). Samma arrangörer organiserade ett seminarium också 10.1. under Vetenskapsdagarna, som ordnas av Vetenskapliga samfundens delegation, Delegationen för Vetenskapsakademierna i Finland och Suomen Kulttuurirahasto (Finska kulturfonden). Temat för det var ”Tiedon omena – hyvän vai pahan tiedon puusta?” (Kunskapens äpple – på gott eller ont?). Bägge seminarierna samlade en stor publik.

Delegationerna arrangerade i samarbete också ett seminarium kring stamcells forskning. Det hölls vid Helsingfors universitet 28.4. I Tammerfors arrangerade Forskningsetiska delegationen 30.9. tillsammans med Tammerfors tekniska universitet ytterligare ett seminarium kring plagiering och motverkande av sådan. Samtliga ovan nämnda seminarier har varit öppna för alla. En deltagaravgift tas dock ut av dem som är med om Läkardagarna.

Den s.k. HYMY-arbetsgrupp som hade tillsatts i december 2002 för att dryfta forskningsetiska frågor i anknytning till humaniora och samhällsvetenskap fortsatte aktivt med sin verksamhet 2003 genom att intervjua företrädare för olika vetenskapsgrenar inom humaniora och samhällsvetenskap. I arbetsgruppen ingick vice ordförande, professor Jaana Hallamaa, professor Irma Sorvali och specialforskare Veikko Launis. Forskningsetiska delegationens generalsekreterare var arbetsgruppens sekreterare. Under arbetets gång stannade arbetsgruppen för att inte bereda några särskilda forskningsetiska anvisningar för humaniora och samhällsvetenskap utan i stället genomföra ett bokprojekt i syfte att främja diskussionen på detta område. Arbetsgruppen lägger fram sin slutrapport i januari 2004, innan delegationens mandattid går till ända, men den fick vid delegationens sammanträde 4.11. fullmakt att fortsätta att genomföra bokprojektet under år 2004 trots att delegationens sammansättning eventuellt kommer att genomgå förändringar.

3.2 Samarbete med universitet och högskolor

I likhet med tidigare år riktade universiteten och högskolorna ett stort antal önskemål om utbildning inom det forskningsetiska området till Forskningsetiska delegationen. Av 2003 års föreläsningstillfällen kan nämnas till exempel kurser vid Helsingfors universitets juridiska respektive statsvetenskapliga fakultet, Åbo universitet, Tekniska högskolan, Statens Tekniska Forskningscentral, Strålsäkerhetscentralen, forskarskolan i skogsvetenskap samt den nordiska forskarskolan för välfärd,

hälsa och anpassning. En mera detaljerad förteckning över kurserna och de delegationsmedlemmar som deltagit i dem ingår som bilaga till verksamhetsberättelsen.

Eftersom Forskningsetiska delegationen anser att utbildning i forskningsetik är ett primärt och viktigt insatsområde men dess resurser är för små för att varje begäran om utbildning skall kunna höras har den under åren 2002–2003 planerat ett seminarium som skulle rikta sig till sådana utbildare inom olika forskningsorganisationer som svarar för utbildningen i forskningsetik. För planering av seminariet tillsattes en utbildningsarbetsgrupp bestående av doc. Marja Simonsuuri-Sorsa och professor Irma Sorvali. Delegationens generalsekreterare har varit sekreterare för arbetsgruppen. Också enhetsdirektör Arja Kallio vid Finlands Akademi har deltagit i arbetsgruppens arbete. Seminariet genomförs i samarbete med Finlands Akademi 30.1.2004.

Under år 2003 utfäste sig två forskningsorganisationer att följa de forskningsetiska anvisningar som Forskningsetiska delegationen utarbetat. Antalet forskningsorganisationer som har lämnat denna utfästelse är nu 72.

3.3 Utveckling av mekanismerna för utredning av forskningsetiska problem

Förfrågan gällande forskningsetiken

Forskningsetiska delegationen sände i januari 2003 ut en förfrågan beträffande forskningsetiken till alla universitet, forskningsinstitutioner och yrkeshögskolor som förbundet sig att följa delegationens forskningsetiska anvisningar av år 2002 samt till de övriga parter som undertecknat anvisningarna. I enkäten ställdes frågor om antalet misstankar om avvikelse från god forskningspraxis som behandlats av forskningsorganisationen under åren 1998–2002 och om deras art, arrangemangen för handläggning av misstankarna samt utbildningen i forskningsetik. De 70 utsända enkätexemplaren besvarades av 47 forskningsorganisationer, så svarsprocenten var 67.

Enkätsvaren visade att Forskningsetiska delegationens egen statistik har varit mycket rättvisande. Medan Forskningsetiska delegationen under åren 1998–2002 fick kännedom om nio konstaterade fall är antalet enligt enkäten 11. Antalet konstaterade avvikelser från god forskningspraxis är avsevärt mindre än antalet misstankar som framförts och antalet fall som lett till preliminär utredning. Sammanlagt hade endast 16,2 % av de misstankar som framförts under åren 1998–2002 konstaterats utgöra avvikelser från god forskningspraxis. Däremot framgick det att bristen på utbildning i forskningsetik är uppenbar. Slutrapporten om enkäten publicerades i nummer 2/2003 av tidskriften Korkeakoulutieto (s. 38-42).

Fall som delegationen fått kännedom om och behandlat

Under år 2003 fick Forskningsetiska delegationen kännedom om sammanlagt sex nya fall, av vilka tre stycken behandlades eller fortfarande är under behandling på det lokala planet. Delegationen ombads under 2003 avge utlåtanden i tre fall, av vilka två lämnades utan prövning eftersom ärendet antingen höll på att behandlas inom forskningsorganisationen eller inte alls hade behandlats inom den. Det beslöts att behandlingen av ett fall skulle fortsättas vid Forskningsetiska delegationen. Behandlingen av det pågår ännu.

Situationen i fråga om de fall som behandlats under åren 1998–2003 åskådliggörs av statistiken nedan (figur 1). Såsom misstankar som Forskningsetiska delegationen fått kännedom om har räknats såväl de fall där delegationen i enlighet med anvisningarna har underrättats om behandling inom

forskningsorganisationen som de fall där delegationen har underrättats direkt av den som begärt utlåtande. Såsom fall som Forskningsetiska delegationen behandlat har bokförts enbart de misstankar som delegationen har tagit ställning till genom att bedöma den misstänkta avvikelser eller genom att rekommendera ny behandling inom forskningsorganisationen. Sådana anhållanden om utlåtande som delegationen har sänt vidare, t.ex. främst för behandling på lokal nivå, har inte bokförts bland de fall som delegationen behandlat. Talen är ungefärliga eftersom statistikföringspraxis inte har varit helt enhetlig under alla år.

FALL SOM FORSKNINGSETISKA DELEGATIONEN BEHANDLAT RESPEKTIVE FÅTT
KÄNNEDOM OM UNDER ÅREN 1998–2003 (figur 1)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Plagiering		5 (4) [1]	1 (0) [1]	2 (1) [0]	6 (0) [5]	0 (0) [0]
Stöld av ursprungliga forskningsidéer, forskningsplaner eller observationer	3 (3) [0]	4 (3) [0]	1 (1)	2 (1) [0]	1 (1) [0]	2 (0) [0]
Fabricering eller förfalskning av observationer	1 (1) [0]	1 (1) [0]	2 (1) [0]	1 (1) [0]	0 (0) [0]	
Förfalskning av ansökningshandlingar eller forskningmeriter		2 (2) [0]		0 (0) [0]	1 (0) [0]	
Försummelse av god forskningspraxis	2 (1) [1]	1 (0) [0]	7 (1) [0]	2 (1) [1]	1 (1) [0]	3 (1) [2]
Annan avvikelse från god forskningspraxis		6 (2) [0]			3 (1) [0]	1 (0) [0]
FALL SAMMANLAGT	6 (5) [1]	19 (12)[1]	10 (2) [1]	7 (4) [1]	12 (3) [5]	6 (1) [2]

Har kommit till delegationens kännedom X
Har behandlats av delegationen (X)
Oegentligheter har konstaterats [X] (En del fall har inte slutbehandlats)

3.4 Informationsverksamhet

Forskningsetiska delegationens informationsverksamhet har varit aktiv och inbegripit uppdatering av webbsidorna, artiklar och presskonferenser i anslutning till seminarierna. I synnerhet kan nämnas publiceringen av resultatet av enkäten om forskningsetik i nummer 2/2003 av tidskriften Korkeakoulutieto samt den av kommittén för fritt bildningsarbete vid Helsingfors universitet arrangerade föreläsningsserien Studia Generalia, i samband med vilken delegationens vice ordförande, professor Jaana Hallamaa och generalsekreterare Salla Lötjönen i februari 2003 höll föreläsningar om forskarnas ansvar. Föreläsningarna bandades och sändes i tv.

Under år 2003 planerade den tidigare nämnda HYMY-arbetsgruppen ett bokprojekt som kommer att genomföras 2004. Boken ”Tutkijan eettiset valinnat” (Etiska val som forskare ställs inför, red. Karjalainen – Launis – Pelkonen – Pietarinen), som sammanställts på delegationens initiativ och utgivits av Gaudeamus år 2002, såldes i 273 ex. under år 2003 (försäljningen sammanlagt 867 ex.). Under år 2003 färdigställdes också texten i broschyren ”Ihmisen kantasolut, kloonaus ja tutkimus” (Humana stamceller, kloning och forskning), som delegationerna utarbetat tillsammans.

Både delegationsmedlemmarna och generalsekreteraren har år 2003 publicerat artiklar kring forskningsetiska frågor och blivit intervjuade för press, radio och tv. Ett stort antal internationella förfrågningar om delegationens verksamhet och sammansättning har också riktats till delegationen och besvarats i mån av möjlighet.

3.5 Avgivna utlåtanden och internationell verksamhet

Delegationen har år 2003 avgett fyra utlåtanden:

- 1) till undervisningsministeriet om beviljande av Europeiska unionens forskningsmedel för human embryonal stamcellsforskning (22.4.2003),
- 2) till handels- och industriministeriet om beviljande av EU-finansiering för forskningsprojekt där humana embryonala stamceller används (29.8.2003),
- 3) till undervisningsministeriet om handlingar rörande vetenskapsetik på agendan för Unescos generalkonferens 32:a session (18.9.2003) och
- 4) till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till regeringsproposition gällande ändring av lagen om medicinsk forskning och läkemedelslagen (16.12.2003).

Delegationens internationella verksamhet har varit synnerligen livlig år 2003. Delegationen ordnade i samarbete med Åbo Akademi ett möte för de organ i de nordiska och de baltiska länderna som behandlar forskningsetiska frågor. Mötet hölls i Åbo 4–5.11.2003. Deltagandet var mycket aktivt (Norge, Sverige, Danmark, Island, Estland, Lettland och Litauen) och responsen synnerligen riklig och positiv. Till det goda samarbetet med det övriga Norden bidrar det faktum att delegationens ordförande Gustav Björkstrand har fungerat som Nordiska ministerrådets utredare och att generalsekreteraren är den ena av de två finländska medlemmarna i den nordiska kommittén för bioetik.

Delegationens generalsekreterare deltog också som en av undervisningsministeriets utsedd medlem i CRESTs klusterverksamhet (Cluster 7:Ethics), som syftade till att lägga fram idéer för och bistå

Europeiska kommissionen och rådet vid utvecklingen av sameuropeiska projekt kring etiska frågor. År 2003 hölls två möten, och projektet resulterade i flera initiativ. Den av Forskningsetiska delegationen föreslagna utvecklingen av ett samarbetsnätverk för kommittéer som behandlar vetenskaplig oredlighet vann stort understöd, och projektet kommer till största delen att inledas år 2004. För att främja Forskningsetiska delegationens internationella kontaktytor och förberedelserna inför det ovan nämnda projektet anställde delegationen i oktober 2003 jur.dr Anna Mäki-Petäjä-Leinonen för att sammanställa en utredning om de etiska delegationerna i olika länder.

Delegationens generalsekreterare har varit kontaktperson för Finland i det samarbete mellan de nationella etiska delegationerna som inletts på initiativ av Europeiska kommissionen. Samarbetet har formen av möten halvårsvis, och år 2003 ordnades mötena i Aten och Rom. Forskningsetiska delegationens generalsekreterare deltog också som en av undervisningsministeriets utsedd företrädare i ett sakkunnigmöte i Paris 25–27.6. där en internationell deklaration om genetisk information som gäller människor bereddes för Unescos bioetiska kommitté. Deklarationen antogs av Unescos generalkonferens 16.10.2003.

4 Personal och ekonomi

Forskningsetiska delegationen har år 2003 haft en enda anställd i huvudsyssla, generalsekreterare Salla Lötjönen. År 2003 har delegationen haft möjlighet att förutom de telefonväxel-, adb- och vaktmästartjänster som Vetenskapliga samfundens delegation tillhandahåller anlita extra arbetskraft också för arkiveringen och för den ovan nämnda utredningen kring internationella etiska kommittéer. Utredningen kring de internationella etiska kommittéerna sammanställdes av jur.dr Anna Mäki-Petäjä-Leinonen under tiden 15.10.–31.12.2003, och arkiveringen har skötts av fil.stud. Kaisa Pulliainen under tiden 15.12.2003 –9.1.2004.

Undervisningsministeriet hade år 2003 anvisat Forskningsetiska delegationen sammanlagt 18.400 euro, varav 8.400 euro hade reserverats för omkostnader och 10.000 euro för delegationens publikations- och seminariekostnader. De ovan nämnda medlen administreras av undervisningsministeriet. Medlen för avlöning av Forskningsetiska delegationens generalsekreterare och för kansliets upprätthållande, 53.600 euro, administreras av Vetenskapliga samfundens delegation.

Verksamhetsberättelsen har godkänts vid Forskningsetiska delegationens möte 30.1.2004.

Gustav Björkstrand
Ordförande

Salla Lötjönen
Generalsekreterare

Bilaga: Förteckning över kurser och motsvarande där medlemmar i Forskningsetiska delegationen eller delegationens generalsekreterare har medverkat i egenskap av föreläsare eller föredragshållare 2003

Riksomfattande doktorandtutorial inom redovisning, Helsingfors handelshögskola 9–10.1.2003
Föredragshållare: forskningsprofessor Matti Sarvas. Föredrag: Tutkimuseettiset pelisäännöt

Kurs i samhällsvetenskaplig metodologi och filosofi, ingår i de obligatoriska allmänna studierna vid Åbo universitets samhällsvetenskapliga fakultet, 10.2.2003–2.4.2003.
Föreläsare: specialforskare Veikko Launis. Föreläsning: Sammanlagt 12 h i olika ämnen.

Studia Generalia-föreläsning vid Helsingfors universitet, Porthania I, 13.2.2003
Föredragshållare: professor Jaana Hallamaa. Föredrag: Ihmisen hyväksi luontoa manipuloimalla?

Studia Generalia-föreläsning vid Helsingfors universitet, Porthania I, 13.2.2003
Föredragshållare: generalsekreterare Salla Lötjönen. Föredrag: Tutkimustulosten soveltaminen – kenen vastuulla?

Forskningsseminarium inom ramen för forskarskolan i skogsvetenskap, Joensuu 19.2.2003
Föredragshållare: överassistent Sinikka Parkkinen. Föredrag: Tutkimuksen etiikka

Den av Nordisk kommitté för bioetik ordnade kursen Teaching Bioethics, Klekken, Norge 6.3.2003
Föredragshållare: generalsekreterare Salla Lötjönen.
Föredrag: Ten years of misconduct in research in Finland - the selected horror stories.

Det av Turun Biolaakso Oy:n anordnade evenemanget BioTurku Studia Generalia, Åbo 12.3.2003
Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Ämne för föreläsningen: Ihmisen oikeus terveystietoon ja tietämättä olemiseen.

Föredrag vid det av Väinö Tannerin Säätiö och Tanner-akademian anordnade evenemanget Du sköna nya biologi (Tanner-föreläsning) i Helsingfors 13.3.2003.
Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Ämne för föredraget: Aidot ja näennäiset bioetiikan ongelmat.

Allmänt fortbildningsseminarium vid Helsingfors universitets juridiska fakultet, Helsingfors 13.3.2003
Föreläsare: generalsekreterare Salla Lötjönen. Föreläsning: Tieteen etiikkaa juristeille.

Av Statens Tekniska Forskningscentral anordnad utbildning i god forskningspraxis, Esbo 20.3.2003
Föredragshållare: docent Marja Simonsuuri-Sorsa. Föredrag: Tutkimuksen etiikka tutkijan arkityössä.

Det av Suomen Bioteollisuus, Sitra och Tekes anordnade evenemanget Biotech Helsinki 03 i Helsingfors 26.3.2003.
Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Ämne för föredraget: Genuine Bioethical Problems - How to Define, How to Resolve?

Det av Åbo universitets juridiska fakultet arrangerade evenemanget ”Yliopistolaisen immateriaalioikeudet” i Åbo 27.3.2003.

Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Föredrag: Hyvä tieteellinen käytäntö ja tutkimuseettiset väärinkäytökset.

Den av Filosofiska Föreningen i Finland arrangerade temakvällen 'Genetiikan eettisiä kysymyksiä' i Helsingfors 23.4.2003.

Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Ämne för föredraget: Onko geneettinen informaatio erityistä?

Det av Joensuu universitet anordnade forskningsetiska eftermiddagsseminariet i Joensuu 20.5.2003.

Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Ämne för föredraget: Tutkimuseettiset kysymykset vuosituhannen vaihteessa.

Strålsäkerhetscentralen, Etikutbildning 28.5.2003.

Föredragshållare: generalsekreterare Salla Lötjönen. Föredrag: Hyvä tieteellinen käytäntö.

Inlägg vid de av samkommunen för HNS arrangerade riksomfattande utbildnings- och överläggningsdagarna för etiska kommittéer i Helsingfors 5.6.2003

Föredragshållare: specialforskare Veikko Launis. Ämne för föredraget: Humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus.

Forskardoktorseminarium inom ramen för Östersjöprogrammet Bireme 28.8.2003

Föredragshållare: generalsekreterare Arja Kallio. Ämne för föredraget: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkaukset.

TerBio-kurs (funktionell genomik), 9.9.2003, Turun Biotekniikan keskus, Åbo.

Föreläsare: specialforskare Veikko Launis. Föreläsning: Bioetiikka.

Nordisk forskarskola för välfärd, hälsa och anpassning, Oulanka biologiska station, Kuusamo 19–20.9.2003

Föreläsare: professor Irma Sorvali. Föreläsning: Tieteellisen tutkimuksen eettisyys.

Av Forskningsetiska delegationen och Tammerfors tekniska universitet arrangerat seminarium, Tammerfors tekniska universitet 30.9.2003

Föredragshållare: rektor Gustav Björkstrand. Ämne för föredraget: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan esittely.

Av Forskningsetiska delegationen och Tammerfors tekniska universitet arrangerat seminarium, Tammerfors tekniska universitet 30.9.2003.

Föredragshållare: generalsekreterare Salla Lötjönen. Ämne för föredraget: Tutkimusetiikka ja plagiointi tilastojen valossa.

Av statsvetenskapliga fakultetens institution för praktisk filosofi arrangerat seminarium om metoderna för samhällsvetenskaplig forskning, Helsingfors 15.10. 2003

Föreläsare: generalsekreterare Salla Lötjönen. Föreläsning: Oikeustieteellisen tutkimuksen eettiset ongelmat – vai onko niitä?

Det av Forskningsetiska delegationen arrangerade seminariet Scientific Dishonesty - Workshop of the Nordic Committees and the Baltic Experts i Åbo 4–5.11.2003.

Föreläsare: specialforskare Veikko Launis. Föreläsning: Research Ethics in the Humanities and Social Sciences: Some Problems and Pitfalls.

Den av Tekniska högskolan arrangerade kursen Teknikens etik, Esbo 6.11.2003

Föreläsare: generalsekreterare Salla Lötjönen. Föreläsning: Tutkimuseettinen neuvottelukunta: toiminta ja tehtävät.